

Rozšířené léčebné umění

Velké pokroky moderní medicíny, především v diagnostice, operační technice a chemoterapii, nastaly díky zahrnutí přírodovědeckých výzkumných metod a mnohých jejich poznatků do medicíny. Tím byl pohled lékaře určitým způsobem nasměrován na čistě fyzickou stránku člověka, jak to v dávné minulosti nebylo možné. Sama mikroskopická technika například mohla díky histologii a buněčné patologii otevřít oblasti organismu, které se dosud vymykaly fyzickému pozorování. Díky tomu vznikla věda o bakteriích a virech. Podobně to platí také pro jiné dílčí oblasti medicíny. Analytické metody zaměřené na tělesnou stránku lidského organismu vstoupily nutně do popředí a vedly k ohromnému množství jednotlivých výsledků. Jejich znalost je sice pro celkový pohled užitečná a většinou nezbytná, přináší však s sebou nebezpečí „aparátové medicíny“ a odbornou izolaci, které hrozí ztráct samotného nemocného jako člověka stále více z očí.

Proti těmto tendencím se dnes ozývá stále hlasitější volání po „zlidštění medicíny“. To ovšem žilo vždy v řadě lékařů, kteří se kromě jiného jako zakladatelé přírodního, biologického nebo homeopatického způsobu léčby pokusili zacílit pohled silněji na obraz nemoci jako takové, na nemocného jako nositele osudu a na jeho přírodou danou souvislost se stvořením. Chtěli být stále chápáni jako stoupenci *celostní medicíny* a zachovali v tomto oboru až dodnes vývojově nutný pluralismus, velmi často proti odporu tzv. školské medicíny. I když jsou v menšině a jsou vnímáni jako „outsideři“, přece mohli, zvláště ve středoevropském prostoru, působit proti totálnímu zmaterializování nebo dogmatizování léčebného umění víceméně účinně a s rostoucí oblibou u pacientů.

Anthroposofická duchovní věda rozšiřuje lékařskou vědu a praxi, neboť se pokouší vyzkoumat duchovní stranu přírody a člověka. Toto rozšíření předpokládá přesnou znalost školské medicíny, ale ze strany lékaře vyžaduje zmíněné celostní pojetí. To vyplývá především z včlenění líčených čtyř bytostných článků člověka. Samy jsou přece pojaty jako tělesně relativně uzavřené organizace a hrají u všech procesů nemoci i zdraví rozhodující roli; umožňují prohloubené pochopení těchto procesů. Jejich znalost rozšiřuje výše uvedený přírodovědecký pohled, který - vývojově podmíněn - je zúžen na fyzickou tělesnost a její pochody, rozšiřuje principiálním způsobem celostní pohled na lidský organismus. Ten „musí být nahlížen jako zdravý z těchto článků, musí být vnímán jako nemocný v porušené rovnováze těchto článků, musí se nalézt k jeho zdraví léky, které porušenou rovnováhu znova dají do pořádku“.

Anthroposoficky orientovaný lékař se tedy cítí být vyzván rozšířit diagnózu vyplývající z existujících fyzických chorobných projevů a laboratorních nálezů k „*diagnóze bytostných článků*“ nového způsobu. Takové pojetí nemoci, včleňující konkrétně nadsmyslové elementy, je již svou přirozenou povahou podstatným přínosem k časem požadované „celostní medicíně“. Bytostné články jsou přece samy *celky* vyššího řádu. Právě zde se musí ukázat, že pojmy jako éterné tělo a astrální tělo nesmí být chápány jako abstraktní sumace navzájem příbuzných, organických nebo duševních pochodů v nominalistickém ideologickém smyslu. Naopak se ukazují jako všem jednotlivým funkcím nadřazené principy, které jsou orientovány na ideu člověk, na jeho bytost já.

Bylo by ovšem neporozuměním věřit, že diagnóza bytostných článků sama vyžaduje bezprostřední jasnovidné schopnosti. Vyšší bytostné články pronikají víceméně fyzické tělo, které je přístupné našemu předmětnému vědomí, a ukazují se jako *projev* ve všech jeho funkcích. Stáhnou-li se z něho úplně zpět, potom fyzické tělo - jako mrtvola - už jenom následuje vlastní anorganickou zákonitost a rozpadá se. Fyziologické procesy živého organismu musí být pochopeny v hlubším smyslu, což je možné skrze vyzbrojení se duchovně vědeckými pojmy a jejich živým a starostlivým vypracováním.

Pro takové spirituální pojetí fyzické stránky zdraví a nemoci - opět chápáno celostně - je pohled na agregátní organické stavy rozhodující

pomocí. Fyzické tělo se nejsilněji vyjadřuje v pevných a zformovaných orgánech, například v kloubech a kostech. Zde je také, pokud se týká podpůrné, tlakové a pohybové funkce, mechanistický způsob uvažování na místě. Naproti tomu tekutý element, zvláště voda, je vlastním zprostředkovatelem éterného těla; to může zasahovat do fyzického těla jen prostřednictvím média, které je schopné proudící pohyblivosti a formování. Astrální tělo potřebuje, jak již bylo ukázáno v příslušné kapitole, jako prostředníka především plynný stav hmoty, tedy vzduch. Já, které proniká všechny bytostné články, existuje fyzicky v teple. V sobě - jak známo - silně diferencovaný organismus teploty člověka, jehož vnitřní jádro udržuje teplotu těsně okolo 37 stupňů, nehledě na vnější proměnlivé situace, je podstatnou částí již zmíněné organizace já. Průběhem evoluce od studenokrevných přes smíšené k teplo- krevným bylo stvoření od začátku zaměřeno na bytost nesoucí ducha. Ke zvláštnímu významu tohoto poznání pro posouzení všech s horečkou spojených chorobných procesů a pro zacházení s nimi se ještě vrátíme.

Ve starověkém učení o čtyřech elementech a čtyřech základních šťávách je možné zahlédnout poslední odlesk prastaré moudrosti. Mělo životu blízký charakter a pochází z ještě prvotnějšího jasnovidného vědění o čtyřech bytostných člancích člověka. Podle něho mělo smísení (krasis) těchto šťáv podmiňovat individuální konstituci a temperament člověka a jejich harmonie jeho zdraví. Nauka o šťávách byla trvale medicínou opuštěna v 19. století; musela ale znovu povstat ve způsobu odpovídajícím současnosti. K tomu jsou v moderní medicíně mnohé náběhy. Ale teprve její další vývoj umožní skutečnosti odpovídající pochopení zdraví a nemoci. V plně platném definování pojmu zdraví všechny dosavadní pokusy selhaly. To platí také pro formulaci Světové zdravotnické organizace:

Zdraví je stav úplné tělesné, duševně-duchovní a sociální pohody. A na to má každý právo.

Zdraví a nemoc nemohou být zcela pojaty statistickým myšlením. Nejen každá fáze průběhu nemoci, ale i současný zdravotní stav je výrazem kontinuálního, procesuálního dění. Jeho podstatné pojetí vyžaduje dynamické uvažování. To má ukázat lidský

průběh života, přičemž opět můžeme sáhnout ke kapitole o „Smrti a otázce nesmrtnosti“.

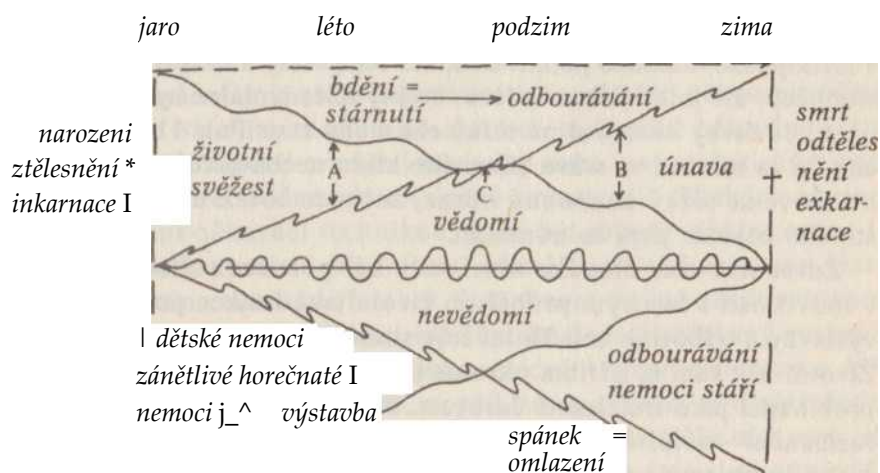
Člověk není jen nanejvýš vyvinutým a vědomým článkem přírody, nýbrž současně nehotovou, a proto nedokonalou bytostí. S touto rozpolceností patrně také souvisí závažná skutečnost, že je nejchuravější bytostí stvoření. Opravdu, nemoc není způsobena jen škodlivinami a jedy okolí nebo bakteriemi atd., nýbrž je založena ve vnitřní přirozenosti samotného člověka. Toto poznání má základní význam pro opravdové pochopení patologických stavů.

Vylíčili jsme (VII. kapitola), jak je celý život člověka prostoupen rytmickou hrou proměn bdění a spánku, procesy odbourávání a procesy výstavby. Organický proces odbourávání, který je spojen se vznikem procesů vědomí v nervově-smyslovém systému, činí ze strany pólu výměny látek žádoucí regenerační fázi spánku. Pokud bychom se cítili při ranním probuzení po dostatečně dlouhém a hlubokém spánku tak těžce, neschopní koncentrace a s životní nechutí jako večer, potom bychom jistě řekli: jsem nemocen, leze na mě nemoc. Je to jen denní zvyk, který nás při večerní únavě nenechává myslet na chorobný stav. Ta je následkem procesů odbourávání, které jsou příbuzné s procesy stárnutí a nakonec vyúsťují v normální smrt. Hledíme na pole původu procesu nemoci, který je založen v lidské organizaci samé a odpovídá vnitřní biologické nutnosti. Zasahuje hluboko do organismu, neboť životnímu tělu neustále odnímá pro výstavbu života představ nutné růstové síly. S ohledem na dětské procesy učení je již zřejmé, že každé přemáhání nervově-smyslové stránky dospívajícího člověka záplavou podnětů, přetěžováním paměti a intelektuálním stresem atd. s sebou nese nebezpečí *předčasného* odbourávání nebo stárnutí a nemoci provázené ztvrdnutím. Životní tělo, jehož vitalita byla příliš brzy nebo příliš silně spotřebována, není s to dostatečně prodynat mizovat látky fyzického těla. Vypadne ze své oživující činnosti a následuje jeho vlastní minerální zákonitosti. Tyto se mimo jiné ukazují zvápenatěním tepen, dnou a revmatismem, šedým zákalem a mnoha dalšími jevy všeobecného ztvrdnutí tkání. Předstupni takových nemocí, které zprvu více vystupují procesuálně, jsou široce rozšířená nervozita a nespavost západního lidstva.

Na nabízející se otázku ohledně předcházení jmenovaným nemocem stárnutí odpovídá příroda stavem spánku. Ale ten zřejmě není jen procesem preventivním, nýbrž představuje pravou léčebnou fázi pro již zmíněný „chorobný stav únavy“. Éterné tělo se může, v klidu spánku a nerušeně od nároků s odbouráváním spojeného kolísání duševního života, přiklonit silněji než ve dne nejen k fyzickému tělu, ale především k „napadenému“ nervově- smyslovému systému. Jeho původní éterné funkce výstavby a růstu se plně uplatňují a dalekosáhle opět ruší negativní následky vědomím podmíněných procesů proti výstavbě.

V éterném těle, které je tak příbuzné rostlinné říši, se setkáváme s přirozeně daným léčitелеm v nás, s „vnitřním lékařem“ podle Paracelsa, který ho označil také „archeus“. Skutečně, žádné organické onemocnění nevychází ze samého poškozeného fyzického těla, nýbrž z nositele éterných tvořivých sil, který je jako léčivá celistvost stále činný ve smyslu v něm působící ideje člověka. Proto se musí *léčení... týkat ošetřování éterného organismu* (Rudolf Steiner).

Rostlinu v jejím přirozeném okolí, ve kterém je její éterné tělo s to nerušeně působit, můžeme označit za *zdravou*. Totéž nemůže platit o člověku. Jeho denní „normální“ životní běh je stále pro-

obr. 8

tkán chorobnými a uzdravujícími životními fázemi a teprve z rytmu mezi procesy výstavby a odbourávání vycházející relativní *rovnováha* může být označena za jemu přiměřený stav zdraví. On je *zdraví vyššího řádu*, které je vlastní každému člověku a které teprve plyne ze stupňování polarit střídaní fáze bdění a spaní.

Spolu s obnoveným pohledem na celkový životní běh člověka bychom si navíc měli přesněji všimnout tohoto stavu rovnováhy. Vzpomeňme na to, že v životě, který se rozpíná mezi polaritami narození a smrti, může být viděn odlesk průběhu roku s jeho čtyřmi ročními dobami (viz obr. 8). Již jsme poukázali na to, že každodenní stav spánku vede organismus do jeho dětství, v němž dalece převládaly omlazující síly výstavby životního těla. Proto také čas požadovaného spánku stále více narůstá od dítěte ke kojenci. Naproti tomu procesy odbourávání, které provázejí denní bdělost, jsou příbuzné silám stárnutí a smrti, jež převládají ve druhé polovině života. Proto člověku, čím je staší, dostačuje stále kratší spánek. Tak se tedy neustále mění poměr mezi výstavbou a odbouráváním, který ale vytváří stávající stav zdraví člověka. Tento poměr je zcela rozdílný v mládí, ve středním věku a ve stáří (viz obr. 8 A, B a C), ano, mění se rok od roku. Nakonec je určován měnícím se poměrem všech čtyř bytostných článků mezi sebou.

Za zcela zdravou prohlásí lékař šedesátiletou ženu, která se přiměřeně nastoupenému zpětnému tvoření (involuční fáze) nachází v menopauze, nemůže již mít děti, má šedé vlasy a několik vrásek v obličeji, ale jinak je bez nálezu. Stejný tělesný nález by u sedmnáctileté dívky ukazoval na těžký chorobný stav. Puls 115 při dechu 26 za minutu ve stavu tělesného klidu nechává tušit u staršího člověka těžký chorobný obraz, zatímco totéž u tři měsíce starého kojence platí za normální.

Zdravotní stav člověka musí tedy být posouzen *dynamicky*, v souvislosti s časovým průběhem života jako funkce poměru sil výstavby a odbourávání. To ztěžuje stanovení rozumné definice. Životní běh sám se přitom ukazuje jako polarita narození a smrti probíhající jako trojčlenná časovost. Na sledování jejího dalšího rozčlenění - zvláště rytmem sedmiletí - zde není prostor. Na začátku života stojí zcela v popředí ještě budovaná *fyzická tělesnost*. Ta dalekosáhle podněcuje a určuje duševní život. Ve stařeckém věku ustupuje tělo stále více zpět - když pomíneme stářím podmíněné tělesné těžkosti - a pomalu se uvolňující duch vystupuje stále zřetelněji se svými životem získanými plody pro věčnost. Uprostřed života může člověk v souznění těla a ducha plně rozvíjet svůj duševní život a zvládnout ze spolupráce s okolím vyvstávající úlohy. Pozorování života potvrzuje neobyčejným

způsobem pojetí Rudolfa Steinera: „Opravdová medicína ... může obstát, když také vyústí v poznání člověka podle těla, duše a ducha.“

V následujícím chceme ještě krátce pojednat o nemocech spojených se zánětem a horečkou, které chápeme jako protipól uvedených nemocí stárí. V protikladu k pomalu se vkrádajícím a pasivně probíhajícím nemocem z odbourávání mají ponejvíce prudký průběh a aktivní charakter. Jsou příbuzné s procesy první poloviny života vedoucími ke vtělení, jak můžeme pozorovat zvláště na výskytu typických dětských nemocí. Ty jsou ve zvířecí říši téměř neznámé, což je skutečnost, která již sama ukazuje na zvláštní vztah k bytosti já člověka. Je to především s dětskými nemocemi spojené horečnaté dění, které umožňuje já přeorganizovat po rodičích zděděný a stále rodově vázaný „model“ a sladit ho s vlastní individualitou. Základní konstituce, která mohla být překonána s odpovídajícím lékařským a medikamentózním doprovodem, se tím zlepšuje, jak již často mnozí rodiče pozorovali na pozitivních změnách v duševním životě a v chování svých dětí po dětské nemoci.

Navzdory s dětskými nemocemi spojenému nebezpečí není nijak samozřejmé chtít mu zamezit generálními očkovacími opatřeními. Mezi fanatismem absolutních protivníků očkování a strachem rodičů před trvalými následky nebo materialistickým myšlením, které si klade za cíl úplné „vymýcení“ dětských nemocí perfektní očkovací technikou, musí být ražena střední cesta. Je třeba nalézt individuální situaci přiměřenou výchozí cestu, která je určována mnohými faktory. Pokud není možné obejít ochranné očkování velkého rozsahu, stojí spirituálně orientovaný vychovatel v každém případě před úlohou podnítit inkarnační proces dítěte jiným podnícením vůle, například naučením se dodatečným schopnostem nebo uměleckou činností. Tak se může učit svoji ještě tvárnou tělesnost lépe prostoupit, což mimo jiné odpovídá smyslu těchto nemocí.

Zde v krátkosti podaný názor může být plně pochopen jen tehdy, když hlouběji prohlédneme pravou povahu horečky. V popředí stojí zvýšení jinak exaktně na určité úrovni udržované teploty. Tento neobvyklý proces je spojen se zesílením mnohých jiných životních procesů v oblasti výměny látek a rozprostírá se až do rytmického systému, kde dochází ke známému zrychlení dechu a srdeční činnosti. Aktivace vychází z nevědomé části bytosti já, která - jak již bylo naznačeno - zasahuje do fyzické tělesnosti teplem jako zprostředkovatelem. Tu prostupuje „všudypřítomně“, především prostřednictvím zvýšené teploty cirkulující krve. Představy hlavy při tom nic nezmohou. Je to *životní vůle já*, která se jako nositel osudu cítí povolávána k silnější činnosti ve svých pro vědomí hlavy odtažitých hlubinách a vede boj proti cizím procesům. Také laik dnes všeobecně ví, že sama horečka není nemocí, nýbrž známkou síly obranného boje a léčebných procesů, které vstoupily do organismu. Horečka sama je proto potěšitelná jako výraz tíže životní vůle, která již ve dnech zdraví udržuje vnitřní čilost organismu, především jeho proteplení a prokrvení ve spolupráci s astrálním tělem.

Horečnatý stav samozřejmě vyžaduje odpovídající lékařský dohled a podle situace pacienta zmírnění a vedení. Vysokým teplotám lze čelit odváděním teploty, například studenými zábaly lýtek. Homeopatická léčebná metoda v silně jedovatých rostlinách, jako rulík zlomocný (*Atropa belladonna*) nebo oměj (*Aconitum napellus*), rozpoznala léčivé rostliny, jejichž výtažky ve zředěné formě podle druhu a fáze horečky mohou převládnout nad přestřelující činností organismu, mírnit ji nebo harmonizovat. Jen v extrémních situacích je dodatečné tlumení horečky žádoucí chemickými medikamenty, které ohluší ta mozková centra, kterými já hospodaření s tělesným teplem kontroluje a diriguje.

Okamžité sražení každé horečky při dětské nemoci nebo nachlazení dospívajícího dítěte právě tímto způsobem není přirozené a může vyvolat poškození. Nejedná se jenom o zásah do chemicko-fyziologických nebo čistě materiálních průběhů. Takovými násilnými prostředky se stavíme proti životní vůli já, která se tak plně nemůže vyzkoušet, a místo aby se osvědčila a posílila v boji, nakonec ochrne, nebo tak říkajíc rezignuje. Vnitřní životní vůle - tedy organizace já - může být tímto způsobem oslabena pro celý další život. Tak je ražena cesta depresivním stavům v pozdějším věku a dispozicím k tvorbě nádorů.

Zánětlivý proces jako typ mnohých pravidelných onemocnění, která

jsou téměř vždy provázena horečkou, je rovněž praobrazně založen ve zdravém organismu, a sice v zaživacím systému. Potrava přicházející do organismu z vnějšího světa je tímto - také v upraveném nebo vařeném stavu - pociťována jako cizí těleso. Proto musí být v existujícím formě v každém směru aktivně „přemožena“, tj. strávena. To se děje *mechanicky* rozdrobením, rozkouskovaním, semletím zuby. Zkapalněním zaživacími šťávami v ústech, žaludku a tenkém střevě je zároveň postupně, tentokrát fermenty, vyvoláno *chemické* rozpuštění a rozštěpení na různé organické stavební kameny potravy. Z hlediska bytostných článků se zde jedná o silný proces antipatie, který v systému výměny látek vychází z astrálního těla. V jedových zubech hadů je to zvláště výrazné. Mechanická ostrost „dýce podobných zubů“ se zde spojuje s chemickou ostroostí jedu, který nejen zabíjí oběť, ale současně působí v podpoře zažívání, což je o to nutnější, neboť had neumí žvýkat, nýbrž celou potravu, ať již myš, žábu nebo sele, spolkne. Teprve po sladění substancí potravy v zaživacím proudu s potřebami organismu, který ho převede v krevní proud a musí ho obměnit, může nastat definitivní přijetí nebo resorpce v tenkém střevě. Tato je nyní částí procesu sympatie, který se již oznámil v chuti a libosti v jídle. Souvisí to s pudem sebezáchovy a žádostivostí astrálního těla. Protiklad sympatických a antipaticky zdůrazněných procesů je vyrovnáván rytmizací ve formě peristaltických pohybů střeva, která zní celým zaživacím procesem. Všechny pochody zažívání jsou provázeny vylučováním sekretů, zkapalňováním, zahříváním následkem silného prokrvení oblasti střeva a samým vzestupem bílých krvinek. Tlusté střevo je zároveň místem, kde existuje osídlení bakteriemi - ve smyslu nutné střevní flóry - které se podobá přirozeně dané „infekci“.

Chorobně vyhlížející zánětlivá příhoda musí být pochopena jako metamorfóza zaživacího procesu, který vystupuje na jiném místě. Na příkladu do kůže vniklé dřevěné třísky, která je léčena jako cizí těleso a vyhnisá, je to zřejmé. V případě furunklu tvoří

bakterie cizí těleso a musí být přemoženy. Dojde k silnějšímu, se zarudnutím kůže spojenému prokrvení a zahřátí. Otok je způsoben vnitřním vyloučením tekutiny, která při zánětu kloubu nebo při vlhkém zánětu pohrudnice stojí zcela v popředí. Nakonec je rozpuštěna tělu vlastní substance. Bílé krvinky, leukocyty, se objevují jako řádní požírači buněk (mikrofágy), kteří přijmou bakterie a jejich jedy, přemění se v hnis a jsou vyloučeni. Ztráta substance ve formě „díry“ zřetelně ukazuje druh *samo-strávení* organismu v boji s cizím procesem nebo cizím tělesem. Defekt je teprve ve druhé fázi chorobného dění, ve vlastní léčebné fázi, vyrovnán schopností regenerace tkáně kůže. V této periodě je silněji činné éterné tělo, zatímco na začátku bylo aktivní především astrální tělo. Tato rozdílnost také odpovídajícím způsobem podmiňuje obměnu medikamentózního ošetření.

S ohledem na průběh života budeme sledovat polaritu inkarniční a exkarniční fáze, která se - viděno tělesně - vyjadřuje právě v převažujících procesech výstavby a odbourávání. V tomto protikladu dřímá prazáklad dvou druhů nemocí, které tkví v troj- členném lidském organismu. Oba typy nemocí se vyvinuly stupňováním nebo přeložením normálně se vyskytujících procesů, které vycházejí buď jako odbourávání a choroby tvrdnutí z pólu nervo- vě-smyslového systému, nebo jako zánětlivé jevy s rozpouštějícími tendencemi z pólu látkové výměny. Poznatky anthroposofického léčebného umění, že nejpodstatnější formy nemocí jsou založeny v lidském organismu samém, což také platí o napadení bakteriemi, mají základní význam a vyzývají k zamyšlení. Je to rozhodující pro hlubší pochopení mnohých chorobných procesů a má to také podstatné konsekvence pro praktický terapeutický postup.

Celostní pozorování může očekávat, že organismus ukazuje cestu také pro již v něm ležící léčebné pochody. Jak jsme viděli, je to právě v časovém postupu života denní rytmus bdění - spánek, který zprostředkuje polaritu, a tak člověka udržuje zdravého. V těle samém jsou to v rytmickém systému se vyskytující, měnící se procesy krevního oběhu a dýchání, které rozmanitým způsobem zjednávají požadované vyrovnání. Rytmickému systému, který se stále musí namáhat získávat rovnováhu mezi „dolním“ a „horním“ člověkem, náleží proto terapeutická prafunkce.

Substanciálně

vi

děno, hraje zde železo vynikající a cestu ukazující úlohu. Známkou těchto souvislostí je, že první pohled lékaře je směřován na vzhled pacienta, ale především na prokrvení kůže a na hmatem zjištěný pulz. Také dech a srdeční úder nenechávají usoudit jen na ně samé, nýbrž *časový poměr* obou rytmů navzájem také na stav zdraví pacienta; ten je normálně 1 : 4. Toto pozorování, vycházející z podstatného podnětu Rudolfa Steinera, pozorování individuálního puls-dechového kvocientu vedlo v anthroposofické medicíně ke speciální oblasti bádání a ukázalo důležité výsledky. Bylo by zde příliš zavádějící ukázat na to a na kosmický původ tohoto poměru.

Zde předložený význam rytmického systému pro zachování zdraví člověka podtrhuje nutnost v předchozím oddílu zdůrazněného snažení se o tvoření srdečnosti uměleckou činností v pedagogice, jak se o to snaží waldorfské školy.

Vývoj psychologie a psychoanalýzy v posledních sto letech s jejími různými, často silně od sebe se odchylojícími směry může být historicky chápán jako nutný výkyv kyvadla pouze na jednu stranu, na tělesnou stránku člověka zaměřenou medicínu. Jsou to především mezitím vzniklá psychosomatika a psychoterapie, které zápasí o oficiální uznání v akademicko-medicínském okruhu. Všechna tato snažení mají zásluhu na tom, že do popředí těchto snah se jako objekt výzkumu dostává duševní život člověka a je brán vážně. Tak již neplatí za absolutně nevědecké, když se mluví o čistě duševních příčinách organických nemocí, například žaludečního vředu.

I přes všechny psychologické snahy a směry ale zůstává otázka o původu duše a o způsobu spolupůsobení duševního života s fyzickou tělesností nevyřešená. Množství a jednostrannost chemicko-fyziologických výsledků výzkumu dnešní medicíny přivádí psychologa pořád stejně do nebezpečí představovat si duševní život v absolutní závislosti na tělesných pochodech a považovat ho jen za jejich sekundární produkt. Vzniká groteskní situace, že dnešní psycholog a psychoterapeut často vykonávají své povolání jako úplní materialisté. Psycholog více citově nebo nábožensky založený, který vychází z relativně samostatné duše a věří na její post-existenci, se naproti tomu vidí vystaven výčitce nevědeckosti a nečasového

setrvávání u překonaných tradičních dualistických představ. Z tohoto dilematu může anthroposofie vyvést ukázáním cesty svými základy poznání.

V předloženém spisu je opakovaně přetřásán problém tělo - duše. S ohledem na uvedenou psychologickou základní problematiku budiž zde krátce shrnuto to podstatné. Znalost astrálního těla umožňuje pojímat celý zvířecí, ale také lidský organismus jako proniknutý duševními silami. Ty působí ovšem zprvu na nejnižším stupni, na všech tělesně vázaných a víceméně nevědomých fyziologických procesech, a nikoli ve smyslech nebo v nervovém systému. Takové pojetí otvírá podstatné stránky tzv. nevědomí, což již bylo zřetelné při líčení astrálními silami ovlivněného pochodu dýchání a při pozorování zaživacího procesu.

Především tím ale mohou být rozšířeny relativně abstraktní pojmy jako senzibilita, tonus, motilita a peristaltika v nadmyslovém směru. Teprve tak ale vzniká celostní a zároveň skutečnosti odpovídající pojetí. Například senzibilita žaludku, která se může projevat hladem a pocity tlaku, je výrazem své skutečným astrálním tělem proniknuté citivosti a schopnosti zážitku. V jemném napětí (tonus) a pohyblivosti (motilita) své (hladké) muskulatury působí volní pudová síla stejného bytostného článku. V předchozí kapitole již bylo naznačeno, že rytmické procesy jsou základem pro duši cítící. Ale obráceně také platí: kde rytmické (peristaltické) procesy probíhají ve vegetativní orgánové oblasti, jsou podníceny měnící se hrou více otevírajících a spojujících sil sympatie a uzavírajících a rozdělujících sil antipatie astrálního těla. Taková celostní úvaha umožňuje ukázat nejmenší část jako článek oduševnělého celku. Jako příklad pozorujme činnost vrátníku (pylorus): je to jeho speciální citlivost na ještě nestrávená nebo dokonce zkažená jídla, s nelibostí zdůrazněnou antipatií, s „nevolí“ bděle reagovat pomocí uzávěru. Jemné cítění a slastí zdůrazněný proces sympatie dává naproti tomu podnět k otevření a k propuštění obsahu žaludku v míře únosné pro střevo. „Citlivost“ pyloru není tedy jako past na myši, jejíž sklapnutí na „podráždění dotykem“ lze vysvětlit čistě mechanicky. Potom je pochopitelné, že také na antipatií zdůrazněné duševní zážitky může reagovat trvalým křečovým stavem (pylorospasmus). Stejným způsobem může být celý žaludek jako oduševnělý orgán „rezonanční půdou“ pro negativní duševní vlivy, které ve své profesionální ctižádostivosti zklamaný nebo „uražený“ člověk musí víceméně „nestrávené spolykat“. Opakující se, zlostí, strachem nebo odporem provázené pocity jsou „potlačeny“ a rušivě se uplatňují převahou s nimi spojené antipatie v harmonické (*eutonní*) spolupráci nevědomé činnosti orgánů. Nedostat-

kem duševní rovnováhy podmíněné, čistě duševní procesy antipatie nebo duševního odporu tuto vnitřní rovnováhu zatěžují až k dystonickým stavům křečí. Mohou se uplatňovat až do cirkulace žaludku a nakonec jako následek stálé poruchy prokrvení vyvolat žaludeční vřed. Toto budiž příkladem, jak může anthroposofická nauka o člověku stavět most od vyššího, vědomého duševního života bezprostředně až k organickému životu.

Ve smyslově-nervovém systému, protipólu výměny látek, se objevuje podstatně hlubší uchopení jeho procesů odbourávání a jeho funkce zrcadla. Duševní síly života představ, jak bylo vylíčeno, se dalekosáhle uvolnily z tělesnosti. Jemně dávkovaný proces odumření vede biologickou funkci nervových buněk k nulovému bodu. Jako most nad propastí vnitřního procesu smrti k duševnímu životu byla poznána metamorfóza éterných sil vzrůstu v tvořivé síly života představ. Při tomto procesu zduchovnění a emancipace je vhodné více *dualisticky* přizpůsobené chápání. Může se osvědčit jako základ pro pojetí samostatnosti a post-existence duše, které má význam pro jistotu a smýšlení psychoterapeuta.

Poznání zde ještě jednou krátce uvedených polárních působení duševních sil v pólu výměny látek a v smyslově-nervovém systému bylo pro Rudolfa Steinera předpokladem pro objev již v předchozí kapitole načrtnuté trojčlennosti lidského organismu. Pojetí o duševnělosti organismu jako celku je nejdůležitějším předpokladem pro jeho pochopení. Skrývá v sobě ovšem nebezpečí zevšeobecňovat. V minulosti byl příliš jednostranný metodický postup při hledání řešení problému tělo - duše často podkladem k ztroskotání. Teprve poznáním polarity a jejího zprostředkování, stejně jako její podstatě přiměřeného, trojnásobně rozdílného spolupůsobení duševních sil s tělesností bylo nalezeno možné rozhodující řešení.

Má cenu dále pracovat na doplnění řešení problému tělo - duše ve smyslu trojčlennosti. Zahrnutím mnohých již existujících příro-

dovědeckých výsledků by mohla být zodpovězena celá řada ještě nevyřešených otázek všeobecné nauky o člověku, fyziologie a psychologie k prospěchu praktického zhodnocení, jak to již začalo v pedagogice a medicíně. Touto ideou daný klíč se také osvědčí při praktických problémech psychologie, zvláště psychohygieny, psychoterapie a sociální hygieny. Již v roce 1917 objevenou trojčlen- ností byl vytvořen duchovně vědecký fundament, na němž bude muset v budoucnosti stavět mezitím vzniklá psychosomatika, aby dosáhla důkladného dalšího vývoje.

Na závěr této úvahy přistupme ještě krátce k některým terapeutickým a medikamentózním hlediskům.

Lékařská znalost a užití mnohých od pradávna známých léčivých rostlin, z nichž část byla převzata do moderní medicíny, se nevrací zpět k pouhému vyzkoušení a vůbec ne k „vědeckému vyšetřování“, nýbrž spočívá na starých jasnozřivých schopnostech. Bylo to jakési „jasnozřivé cítění“ pro éterický svět, z něhož nakonec zůstalo citové přesvědčení, že v přírodě lze nalézt odpovídající lék proti každé nemoci. Zbytek tohoto svazku s přírodou žil ještě silně v Paracelsovi a zaznívá mimo jiné také v pravidle podobnosti Samuela Hahnemanna (1775-1843), zakladatele homeopatie. Principem „similia similibus curantur“ (stejně se léčí stejným) vycházel Hahnemann z toho, že každé nemoci je možné čelit přírodou daným lékem, jehož zkušební použití u zdravého vyvolá podobné chorobné příznaky. Prosazoval proto nutnost pečlivého pozorování všech individuálních příznaků, což vedlo k objevu mnoha léků, které se osvědčily v praxi. Předepisující lékař dotýcnou léčivou rostlinu vůbec nepotřebuje vidět, ale ze své paměti si musí umět vyvolat její příznaky tvořený obraz, který například prozrazuje, že jí způsobená bolest hlavy je zvláště levostranná a zhoršuje se před menstruací a při určitých povětrnostních situacích.

Anthroposoficky orientované léčebné umění je s to takové metody předčit. Hledá výše naznačenou příbuznost mezi přírodou a člověkem v hlubším smyslu a novým způsobem ji vyzdvihuje do světla poznání. Obě mají společnou oblast původu v éterných, astrálních a duchovních oblastech sil kosmu, z nichž pocházejí. Člověk je svým éterným tělem příbuzný světu rostlin a svým astrálním tělem světu zvířat a společným vývojem je s nimi původně spojen takovým způsobem, k jehož vylíčení zde není prostor. V každé rostlinné čeledi se projevuje obrazně rozšířený diferencovaný, fy- zicky-éterný účinek sil, který můžeme nalézt metamorfózaný v orgánech lidského těla v jiné koncentrované formě. Abychom ovšem mohli říci, že například

velmi jednostranné vytvoření listů prosté, ve velké míře křemík obsahující přesličky má vztah k funkci ledvin, vyžaduje důkladné studium znamení (signatur) takové rostliny. K tomu je ale nezbytné jako ukazatel cesty použít goetheanistickou metodu, která byla popsána ve III. kapitole.

Její způsob pozorování vede k tomu, aby bylo možno v plně rozkvetlé letní rostlině samé rozpoznat trojčlenný organismus. V centrifugálně orientovaných, zjemňujících procesech pomíjivého květu s jeho barvami, pylem a tvorbou vůně může být viděn světelný - kosmický pól. Stojí proti centripetálnímu působení sil kořenů, které nasávají vodu a soli a upevňují se svou životní houževnatostí. Zprostředkování mezi oběma póly se děje tkaním měnících se procesů v listech a pomocí jejich rytmického uspořádání na stonku. Toto pozorování umožňuje sestavit nadřazený vztah k trojčlennému organismu člověka, kdy pól hlavy je přiřazen oblasti kořenů, pól výměny látek pólu květu, který nese rozplazovací orgány.

Speciální pochopení rostliny jako léčivé rostliny vyžaduje ovšem prohlédnout ji i v její individuální rovnováze mezi kosmickými a zemskými silami. Převaha určitých sil nebo jejich procesuální přemístění, které může vést až k jedovatým rostlinám, má velký význam. Takový proces existuje například v posedu dvojdomém (*Bryonia officinalis*) z čeledi tykvovitých. Místo očekávaného okurkovitého nebo melounovitého plodu, který u „tykve obrovské“ dosahuje váhy od 60 do 100 kg, najdeme zelenou bobuli sotva velikosti hrachu, zatímco překvapí jedovatý kořen síly paže. Ten u čeledi Cucurbitaceae odchytilává přesahující se proces stupňování vodného procesu plodu od začátku svými formujícími silami. Má cenu mít přehled o takových metamorfózách až ke změnám látek, které na jedné straně vedou k rostlinné potravě, na druhé straně k jedovatým rostlinám, až do změn látek. Teprve když lékař tímto způsobem projde „examen přírody“ (Paracelsus), je s to v jednotlivosti prohlédnout, proč například jako lék

při začínající horečnaté nemoci používaná Bryonia odchytává tekoucí rýmu a předchází rozšíření zánětu na vedlejší dutiny, průdušky nebo dokonce na pohrudnici, což by bylo spojeno s dalším nadměrným vylučováním hlenu nebo tekutiny. Nelze ji proto postrádat v žádném „přírodním prostředku proti chřipce“.

Takové léky představují spojení mezi přírodou a nemocným člověkem prostřednictvím lékařského předpisu. Přitom je podstatné zpracování a příprava výchozí látky. Z toho pak vycházejí mnohostranné úlohy farmaceutů.

Hahnemann nazval jím vynalezenou farmaceutickou metodu postupného zředování *potencováním*. Přitom je *jeden* díl výchozí substance s *devíti* díly media, vodou, alkoholem nebo mléčným cukrem, postupně protřásán nebo roztírán. Opakujeme-li tento pochod například šestkrát, přičemž pokaždé je vzat desátý díl právě zředěné substance pro další zpracování, potom je po ruce zředění 1 : 100 000, které je označeno jako šestá desetinná potence nebo D6. Hahnemann šel ve svých „vysokých potencích“ ovšem daleko nad tato čísla. Při D15 je dokonce překročena hranice bilionu (10^{12}). Při ještě vyšších potencích - chemicko-analyticky viděno - je v 50 gramové lahvičce léku přítomna sotva jedna molekula výchozí substance. Je to především zcela falešné pojetí, eventuálně chybějící znalost metody potencování, které až dodnes stojí v cestě oficiálnímu uznání homeopatie. Výtka školské medicíny, že zde je „léčeno“ s „ničím“, tedy jen vodou nebo vírou - ve skutečnosti pověrou! - „léčeno“ šarlatánským způsobem, je nasnadě. Hahnemann jako vzdělaný přírodovědec své doby si byl této problematiky plně vědom, a proto nazval potence také *dynamizacemi*. Napsal: *Nejsou to tělesné atomy těchto vysoce dynamizovaných léků, nýbrž ze substance léku ... uvolněná specifická síla léku, která dynamicky působí do celého organismu, a tím silněji, čím svobodněji a nemateriálněji se dynamizací stala*. Jeho pojetí, které je rovné pracovní hypotéze, mluví o *vnitřních silách duchovního rázu v lécích a surovinách*.

Když dnes anthroposofický lékař široce používá ze své zásoby léků také metodu potenciace, potom se to děje nejen proto, že potencované léky se tisíckrát osvědčily a působení potencí mohlo být prokázáno také experimentálně, nýbrž že potencování samé mohlo být době odpovídajícím způsobem duchovně vědecky poznáno, což v Hahnemannově době ještě nebylo možné. Poznání a zahrnutí éter ných sil okruhu otevřelo výzkumu zcela nové perspektivy. Dosud dále nevyvinutý Hahnemannův pojem o „síle duchovního rázu“, kterou

předpokládal, bezprostředně vyústil do pozorovatelné skutečnosti „éterně-duchovní“, jak to jednou nazval Rudolf Steiner. Jsou to éterné síly, které jsou při potencování uvolněny z jejich látkového zajetí a mohou se přenést tvorbou obrovského povrchu při rytmickém protřásání na otevřenou substanci zprostředkovatele. Otázka, jak dalece přitom současně dochází k otevření se pro styk s vylíčenými silami okruhu, musí být ještě dále sledována.

Koncentrovanými nebo synteticky zhotovenými medikamenty je molekulární látkovost organismu a jeho buněk bezprostředně nucena k reakci. Tu můžeme nejdalekosáhleji sledovat pomocí kvantitativních metod. Ale protože je fyzické tělo stále prostoupeno všemi bytostnými články, je takové počínání s to rozhodně zapůsobit na vědomí a duševní život, jak ukazují omamující prostředky na bolest, spánek nebo psychofarmaka. To se děje ve smyslu - téměř stále požadovaného - ale ponejvíce jen symptomaticky působícím způsobem.

Potencované (tedy dynamizované!) léky však mohou bezprostředně oslovit životní tělo jako čistě dynamickou organizaci. Životní tělo jsme ale již poznali jako nositele vlastních regeneračních a léčivých sil organismu. Úspěchy homeopatie, která se navzdory všem překážkám rychle velmi rozšířila, spočívaly také na této skutečnosti, i když ta v 19. století ještě nemohla být viděna v tomto světle. Vynález homeopatické léčebné metody smí být označen za nejvýznamnější - protože jde ve směru spirituálním - dopad do medicínského vývoje novověku. Její pochopení a plné používání však vyžaduje principiální změnu myšlení. Proto bude existence homeopatie v budoucnosti stále více ohrožována jednostranným, hmotě nakloněným myšlením, nebude-li času přiměřeným způsobem vědecky vyvíjena dále.

Také jiné staré metody výroby, vedle potencování, mohou být hlouběji pochopeny z pohledu duchovní vědy. To platí s ohledem na působení já v tepelném organismu například pro všechna zpracování, v nichž se spoluúčastní teplo nebo oheň, jako je pražení,

zuhelnatění, zpopelnění a podobně. Takzvaný typický prostředek (nepotencovaný) „Digestodoron“ například obsahuje listy různých kapradin a různých druhů vrby; působí při poruchách sekrece a motility v zažívacím traktu. Protiklad obou druhů rostlin, který zde blíže nelze zdůvodnit, odpovídá v zažívacím traktu působící polaritě zkapalňujících a zpevňujících, stejně jako urychlujících a zpomalujících tendencí, o nichž již byla řeč jako o výrazu činnosti astrálního těla. Digestodoron podněcuje především rytmickou činnost zažívací organizace, která tyto procesy vyrovnává. Působení rostlinných výchozích substancí je ovšem zesíleno tím, že při výrobě medikamentu je použito „digestio“, tj. v rytmických fázích vyvolávané zahřátí na 37 stupňů, tedy na lidskou tělesnou teplotu. Tímto způsobem „dynamizace“ je v teple oblasti látkové výměny činná životní vůle organizace já zvláště podněcena k intenzivnějšímu zásahu. Tímto způsobem je harmonizující účinek Digestodoronu zesílen.

Léčivé čaje, ale i jiné jednoduché přípravky z přírodních léčiv se dnes ocitají v nebezpečí ztratit své původní působení vzhledem k mnohými civilizačními vlivy chronicky poškozené nebo ztvrdlé organizaci člověka. Vyžadují proto farmaceutické postupy, kterými lze zesílit přírodou dané léčivé účinky.

Takovou metodou je tzv. „vegetabilizování“ kovů, které bylo podněceno Rudolfem Steinerem. Určité rostliny, například kopřiva nebo čekanka, jsou pohnojeny solí kovu, ke které má tato rostlina zvláštní vztah, a později jsou kompostovány. Kompostem je tento pochod v následujících letech jednou nebo dvakrát opakován. Tím je léčivý účinek kovu a rostliny aktivován a zesílen, přiblížen živému a současně nařazen na orgán, se kterým je rostlina příbuzná.

Použití kovů, obzvláště železa, hraje velkou roli v celé medicíně. Také ono může být duchovní vědou rozšířeno. K tomu musí být prastaré vědění, které vidělo mezi určitými kovy a planetami vztah, obnoveno v době odpovídající formě. To je možné jen tehdy, pochopíme-li, že tyto substance děkují za svůj vznik zhuštěním z předchozích éterných stadií a z planetárních procesů, jak je tomu v jiné formě u lidských orgánů (viz kapitola IV). Teprve potom bude smysluplné mluvit o příbuznosti mezi Sluncem, zlatém a srdcem nebo o stříbru jako „měsíčním kovu“ a jeho vztahům k reprodukčním orgánům. Z toho plynou nová terapeutická hlediska, především pro užití potencovaných kovů. Také jejich působení může být stupňováno. To se děje, jestliže je kov v laboratoři silným žářem převeden v páru a vysráží se v jemně krystalické formě jako „kovové zrcadlo“ na skle. Při tomto přechodu v prapůvodní horko-plynný

předstupeň je kov přiblížen silám sfér a současně nově oživen. Chemický rozbor takového kovu, nazývaného „aurum praeparatum“ nebo „ferrum praeparatum“, zjistí po této proceduře jistě stejné aurum nebo ferrum jako před ní. Je zapotřebí nových, kvalitativní element zahrnujících vyšetřovacích metod, abychom mohli zjistit nastalou „dynamizaci“ tohoto druhu, která má terapeutický význam.

Zvláštní význam v anthroposoficky rozšířené medicíně náleží umělecké terapii, především ve formě *léčebné eurytmie*. Na tomto poli vypracované nebo ve vývoji se nacházející léčebné formy nesmí být v žádném případě zaměněny za pouhé terapie zaměstnávání. Nemají jen pomáhat pacienty duševně harmonizovat nebo stabilizovat, nýbrž mají ozdravně působit až do orgánových funkcí. To je možné jen proto, že každá umělecká činnost člověka je založena v různých bytostných člancích samých. Tak například éterné tělo může být označeno za sochaře a astrální tělo může být prožito ve své příbuznosti k hudbě. Jeho v dýchání rytmizující činnost přece vedla ke vzniku hrtanu, praobrazu všech hudebních nástrojů. Na zvláštní vztah mezi já a řečí, která tvoří stupňování prostého vydávání hlásek, jsme také již poukázali. Proto například může být organizace já zcela zvláštním způsobem posílena terapeutickým cvičením řeči.

K vývoji a vykonávání uměleckých forem terapie, které vždy vyžadují pečlivou diagnózu a lékařský předpis, je žádoucí zvláštní, léta trvající vzdělávání. Kromě naučených uměleckých činností má vést k přesné znalosti činností čtyř bytostných článků ve třech orgánových systémech trojčlenného člověka, aby mohla terapeuticky působit individuálním způsobem. K tomu jsou žádoucí zcela speciální obměny čistě uměleckého projevu činnosti. Obracejí se zprvu také na pozornost, spoluprožití pacienta a na jeho dřímající kreativní schopnosti, působí ale současně do organických hlubin organismu. Bytost já je přitom vyzvána k aktivní spolupráci.

Bühler Walther